

Yatırım Teşvikleri Nedir? Kavram ve Kapsamı Üzerine Bir Değerlendirme

Mehmet DAĞ

Dr. Öğr. Üyesi

Siirt Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi-Maliye Bölümü-Siirt-Türkiye

ORCID NO: 0000-0003-2206-2184

mehmetdag323@gmail.com

Muhammet ÇELİK

Doktora Öğrencisi

Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı-Gaziantep-Türkiye

ORCID NO: 0000-0003-3189-0141

muhammetcelik21711@gmail.com

Öz

Yatırım teşvikleri, ekonomide kamunun rolünün artmasıyla beraber ekonomik büyüme ve kalkınma açısından pek çok ülkede yaygın olarak kullanılan bir iktisat politikası aracı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Uygulanan yatırım teşvik politikaları ülkelerin gelişmişlik seviyelerine ve politika önceliklerine göre değişkenlik göstermektedir. Yatırım teşviklerinin başlıca amaçları; bölgesel gelişmişlik farklarını azaltmak, doğrudan yabancı yatırımları artırmak, ileri teknoloji yatırımlarını desteklemek, ölçek ekonomisi temelinde yatırım planlaması yapmak şeklinde ifade edilebilir. Yatırım teşvikleri, kamu idaresince hazırlanan politikalar çerçevesinde bölgesel gelişmişlik farklarının giderilmesi amacıyla kullanılmakta olup kavramsal boyutuyla ele alındığında çeşitlilikler içerdiği görülmektedir. Ortaya çıkışından günümüze kadar olan süreçte yatırım ve teşvik kavramları dönüşümler geçirmiştir. Nihai anlamıyla günümüzde yatırım teşvikleri, kalkınma politikaları açısından büyük bir önem arz etmekte ve geniş kapsamlı bir kavram olarak kullanılmaktadır.

Bu çalışmada, yatırım ve teşvik kavramları ve bu kavramların kapsamı hakkında yazın taraması yapılarak kavramsal bir çerçeve oluşturulmuştur. Çalışma ile yatırım teşvikleri hakkında kavramsal boyutta ve kapsam üzerine değerlendirme yapılması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yatırım, Teşvik, Yatırım Teşvikleri, Finansal Teşvikler, Mali Teşvikler

What are Investment Incentives? An Evaluation on Concept and Scope

Abstract

Investment incentives started to be used as an economic policy tool which is widely used in many countries in terms of economic growth and development with the increasing public role in the economy. The investment incentive policies implemented vary according to the level of development and policy priorities of the countries. The main objectives of investment incentives; To reduce regional development differences, to increase foreign direct investments, to support advanced technology investments, to make investment planning on the basis of economies of scale. Investment incentives are used for the purpose of eliminating regional development differences within the framework of policies prepared by the public administration and it is seen that they contain diversity when considered in terms of conceptual dimension. In the process from its emergence to the present day, investment and incentive concepts have been transformed and investment incentives in the final sense are of great importance in terms of development policies and are considered as a comprehensive concept.

In this study, a conceptual framework has been formed by making a literature review about the concepts of investment and incentives and the scope of these concepts. It is aimed to evaluate the conceptual dimension and scope of the study and investment incentives.

Keywords: Investment, Incentives, Investment Incentives, Financial Incentives, Fiscal Incentives

GİRİŞ

Birinci ve İkinci Dünya Savaşların getirdiği yıkımlar ve sebep olduğu krizler sebebiyle Dünya’ da bozulan veya dengesiz bir şekilde gelişen ekonomik düzenin tek başına sorunlara çareler üretmemesi nedeniyle ekonomik düzene müdahale ülkeler açısından elzem bir hal almıştır. Ülkeler ekonomiye direkt yatırımlar yaparak yada özel sektörün yatırımlarını özendirerek uygulamalar hayata geçirerek, ekonomik düzene müdahalelerde bulunmuşlardır. Bu kapsamda devletler açısından; bozulan ekonomik düzene en önemli müdahale aracı, özel sektörü destek unsurları ile besleyecek olan teşviklerdir. Bu nedenle hemen hemen bütün devletler ekonomilerinin aksayan yönlerine çareler üretmek amacıyla teşvikler aracılığıyla ekonomik düzene müdahale etmişlerdir.

YATIRIM KAVRAMI

Bu bölümde ekonomik hayatın en önemli parametrelerinden olan yatırım kavramının ayrıntılı bir şekilde üzerinde durularak, farklı düşünceler ışığında, yatırımın unsurları, bileşenleri, amaç ve hedefleri, yatırımı özendiren ve yatırım yapmayı zorlaştıran durumlar göz önünde bulundurularak en genel anlamda tanımlaması yapılmaktadır.

Yatırımın Tanımı

“Yatırım” kavramı hem genel anlamda hem de ekonomik terim olarak farklı anlamlar barındıran bir kavramdır. Ana kullanım alanı ekonomi olmasına rağmen farklı anlamlarda da kullanılmaktadır. Bu başlıkta yatırımın farklı alanlardaki kullanılan anlamı itibariyle tanımlaması yapılmıştır.

Genel Anlamda Yatırım

Ekonomik parametrelerin kar amacı doğrultusunda herhangi bir yöne yönlendirilmesi ve bu amaç doğrultusunda kullanılmak suretiyle değerlendirilmesi olarak “yatırım” kavramını tanımlayabiliriz. Kişinin sermayesini faiz karşılığı olarak bankaya yatırması, tahvil satın alması, herhangi bir ortaklık, gayrimenkul satın alınması, kıymetli madene yönelme yatırıma örnek olarak verilebilir.

Yatırım, kaynağın tüketime sarf edilmeden biriktirilen miktarın, gelecekteki karın garantiye alınması için değerlendirilmesi ya da sarf edilmesidir. Başka bir deyişle yatırım; gelecekte elde edilebilecek karın devamlılığını sağlamak amacıyla sermayenin yönlendirilmesi ve belirli bir alanda kullanılmasıdır.

Yatırım sadece sermayenin yönlendirilip maddi kar elde edebilme amacıyla yapılan bir hareket değildir, aynı zamanda bir makam, bir rütbe, bir mevki elde etmek amacıyla da yapılan bir davranıştır. Şahısların emek ve enerjilerini ileride kendilerine avantaj sağlayabileceğini düşündükleri bir alana yönlendirmesi de bir tür yatırımdır. Kazanç odaklı bir harektir.

İktisadi Terim Olarak Yatırım

Yatırım kavramını iktisadi dilde; herhangi bir meblağın belli bir üretim vasıtasına harcanması olarak tanımlayabiliriz. Başka bir deyişle millet ekonomisinin reel üretim vasıtaları mevcuduna (teçhizat ve stoklara) bir dönem zarfında yapılmış ilaveler şeklinde de tanımlayabiliriz (Ülgener, 1991: 195). Bir ekonomide belli bir dönemde mevcut sermaye malları ve teçhizatına yapılan net ilavelerdir (Dinler, 1998: 309). Yatırım malları asıl itibariyle gelecekteki üretimi ve üretim kapasitesinin artırılması için harcama yapılarak ortaya çıkan üretim olarak da tarif edebiliriz. Bütün bu tanımlar bize yatırımın elde ki mevcut sermayenin gelecekte de devamını sağlamayı garantileme, sermayede artışı devam ettirme ve bu artış hızına ivme kazandırma amacıyla karın artırılması ana hedefi doğrultusunda yapılan iktisadi bir eylemdir.

Yatırım Çeşitleri

Yatırımları değişik yönelim alanları itibariyle sınıflandırmak mümkündür. Bu sınıflandırma bazen yatırımın yönelim alanına göre, yatırıma teşvik eden unsurların durumuna göre, bazen de yatırımın ömrüne göre yapılmaktadır.

Brüt Yatırım-Net Yatırım

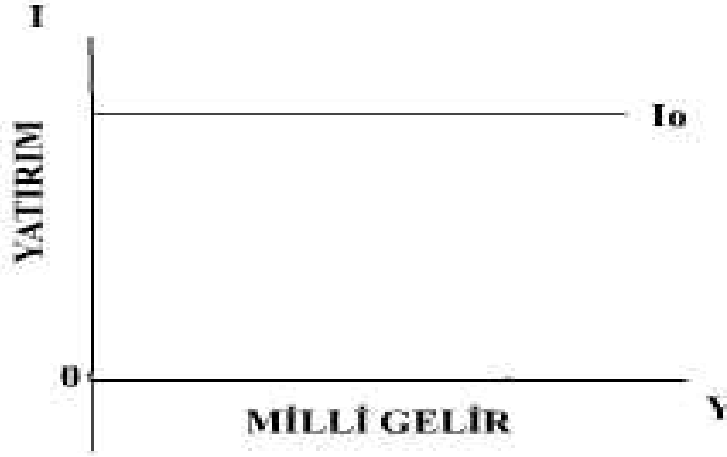
Brüt yatırım, bir ekonomide bir dönem zarfında yapılan yatırımların karşılığı olan meblağın toplam değerini ifade eder. Bu meblağın toplam değerinden aşınma, eskime ve değerden düşmenin karşılık bulduğu meblağın çıkarılması ile net yatırım durumu ortaya çıkar. Bu durumu şu şekilde formülleştirebiliriz, $Brüt\ Yatırım = Net\ Yatırım + (Aşınma + Eskime + Değerden\ Düşme)$. Brüt yatırım ile net yatırım arasında böyle bir ilişki mevcuttur. Brüt yatırım ve net yatırım arasındaki fark ise maddi duran varlıkların amortismanlarından gelmektedir (İnce, 2008).

Uyarılmış Yatırımlar - Otonom Yatırımlar

Uyarılmış yatırımlar, milli gelirdeki artışın tetikleme sonucunda talep miktarında ortaya çıkan artışı karşılamak için, arz miktarındaki artışı tetikleme amacıyla yapılan yatırımlardır. Bu tür yatırımların yapılabilmesi için talep miktarının artarak arz miktarı artışını uyarması gerekir. Talep miktarında artışın olabilmesi de tüketicilerin gelir düzeyinin artması gerekir. Yani milli gelirden bir artışın olması icap eder. Dolayısıyla uyarılmış yatırımlar milli gelir düzeyi ile doğrudan alakalı olarak ortaya çıkar.

Otonom yatırımlar ise milli gelirin tetiklediği talep artışı ve bu artışın arz artışını uyarması durumundan bağımsız olarak yapılan yatırımlardır. Devletin yol, santral ve savunma ile ilişkili yatırımları örnek olarak verilebilir. Uzun vadeli düşünülen yatırımlar çoğunlukla otonom yatırım kapsamına girmektedir.

Şekil 1. Milli Gelir -Otonom Yatırım İlişkisi

Şekil-1’de görüldüğü üzere milli gelirden artış olmasına rağmen otonom yatırımlarda herhangi bir değişiklik söz konusu değildir. Bu durum milli gelirdeki artışın otonom yatırımlar üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığını ve otonom yatırımların milli gelirden azade olduğunu anlamına gelmektedir.

Reel Yatırımlar- Mali Yatırımlar

Üreticilerin üretim kapasitelerini artırma amacıyla mevcut makine, teçhizat ve stoklarına yaptıkları artışın kıymeti reel yatırım olarak adlandırılır. Örneğin bir çikolata firmasının hammadde olarak elindeki mevcut fındık miktarını iki katına çıkarması reel bir yatırımdır.

Mali yatırım en kısa şekilde kıymetli evraklar olarak tarif edilebilir. “Mali yatırımlar kıymetli evrakın ve genellikle bir alacağın mülkiyetini nakle yarayan bir hukuki tasarruftan ibaret olup bununla o hakkı iktisap eden şahıs kendince bir yatırımda bulunur. Hisse senedi, devlet tahvili, hazine bonusu gibi yatırımlar mali yatırımlara örnek olarak verilebilir. Bu tür yatırımlar milli gelirde herhangi bir değişikliğe sebebiyet vermez. Bu tür yatırımlar şahıslar açısından bir yatırım olarak düşünülebilir. Fakat reel yatırımlarda teçhizat ve stoklardaki artış beraberinde emek ihtiyacını ortaya çıkarır. Dolayısıyla milli gelir için önemli ve etkileyici olan reel yatırımlardır.

Alt Yapı - Üst Yapı Yatırımları

Üretim merkezinin üretim kapasitesini artırmaya dönük olan yatırımlar alt yapı

yatırımlarıdır. Bu tür yatırımların üretim üzerine direk bir etkisi yoktur. Yol, su, köprü v.b gibi yatırımlar bu kategoriye girer. Üst yapı yatırımları ise üretime direk etki eder. Özel sektör yatırımlarının ekseriyeti bu tür yatırımlardır. (Özdaş, 2009: 6)

Kamu Yatırımları- Özel Sektör Yatırımları

Kamu yatırımları devlet tarafından yapılan çoğu zaman kar amacı beklenmeden fayda durumuna göre yapılan yatırımlardır. Bu tür yatırımlarda kamu bazen kar amacı doğrultusunda, özel sektörün yapamadığı yada gücünün yetmediği veya özel sektör açısından kar durumuna göre cazip gelmeyen yatırımlardır. Özel sektör yatırımları ise tamamen kar amacıyla yapılan, yapılmasında karın cazibesi olan yatırımlardır. Bu tür yatırımların gerçekleşebilmesi için bazen kamu tarafından fayda yönünden analiz durumuna göre çeşitli teşvik edici tedbirler alınabilir.

Zorunlu Yatırımlar

Yapılmaması durumunda cezai durum gerektiren çoğu zaman toplumun menfaati göz önünde bulundurularak yapılan yatırımlardır. Doğayı koruma, kirliliğe sebep vermemek için yapılan yatırımlar bu kapsama girer. Bu tür yatırımlar hem özel yatırımları hem de kamu yatırımları için de geçerlidir.

Tevsi Yatırımlar

Yatırımcının elindeki kapasiteyi artırmaya dönük olarak yaptığı ilave yatırımlardır. Bu tür yatırımlar sadece kapasiteyi artırmaya dönük olarak yapılmaz, bazen de mevcut üretimin kalite durumunu yükseltmek içinde yapılır.

Yatırım Kararlarını Etkileyen Faktörler

Bir yatırımın gerçekleştirilebilmesi için karar verme sürecinde çok çeşitli faktörlerin etkisinin varlığı inkar edilemez. Yatırımda hedeflenen başarının sağlanabilmesi için yatırımı etkileyebilecek etmenlerin iyi bir şekilde irdelenmesi gerekir. Ancak bu şekilde istenen düzeyde başarılı bir yatırım gerçekleştirilebilir.

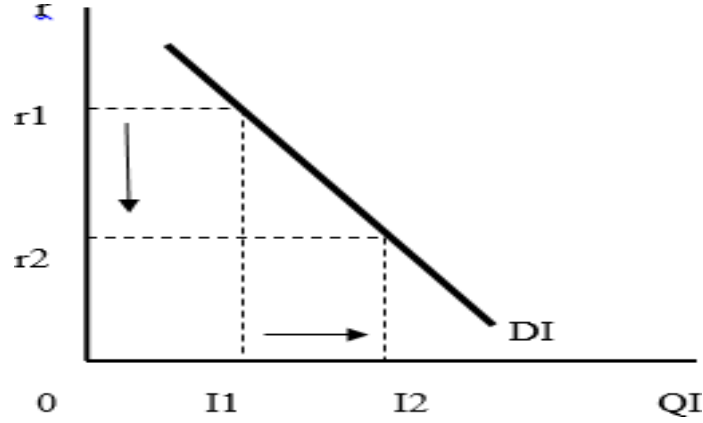
Faiz Faktörü

Faiz faktörü yatırımları ve yatırım teşebbüslerini birkaç açıdan etkilemektedir. Öncelikle elinde belli bir sermayeye sahip bir müteşebbis faiz oranlarının yüksek olduğu durumlarda sermayesini herhangi bir reel yatırıma dönüştürmeden de sermayesinden faizle de yüksek oranda kar elde edebilir. Hiçbir risk bulundurmeyen bu durum yatırım kararlarını etkilemektedir.

Diğer bir durumda ise yatırım amacıyla sermayesini bankalardan ya da dışarıdan borçlanarak oluşturan bir müteşebbis faiz oranlarının yüksek olması nedeniyle borcun ödenmesi için yapılan geri dönüşte borçlanmadan daha yüksek bir maliyet ile yüzleşecektir. Bu durum yatırımcı açısından beklenen kar oranının daha düşük olması neden olacaktır. Ortaya çıkan bu durum yatırımcı açısından yapmayı düşündüğü yatırımı gözden geçirmesine neden olacaktır. Eğer beklenen kar oranı

çok düşük seviyelere inecekse yatırımcıyı yatırım yapmaktan vazgeçirecektir.

Şekil 2. Faiz- Yatırım İlişkisi

Şekil 2' de görüldüğü gibi faiz oranı (r) arttıkça yatırım (I) bunun tersi istikamette azalma durumu gözlenmektedir. Bu durum gösteriyor ki yatırım kararları ve faiz oranları birbirini ters oranda etkilemektedir.

Siyasi İstikrarın Etkisi

Siyasi istikrarsızlık hükümetlerin tekrar seçilmeleri konusunda belirsizlik yaratmakta, hükümetlerin kamu yatırımları konusunda ve müteşebbislerin uzun vadeli kararlar almasını engellemektedir. (Arslan, 2011: 1362)

Milli Gelirin Etkisi

Milli gelir artışı beraberinde tüketim artışını da tetikleyecektir. Bu durumda gelecekte artan tüketim talebini karşılamak amacıyla yatırımcıları yatırım yapmaya sevk edecektir. Yani milli gelir ile yatırımlar arasında doğru orantılı bir artış olması beklenir. Milli gelir arttıkça yatırımların da artması umulur.

Beklentilerin Etkisi

Yatırımcıları yatırım yapmaya sevk eden ana sebep yatırımlarının kendilerine getireceği daha fazla kar beklentisidir. Örneğin gelecekte talep artışı olacağı beklenen bir ürünü üretmek amacıyla müteşebbisler yatırım yaparlar. Yine enflasyonun, faiz oranlarının, güven endeksinin, siyasi istikrarın olumlu yâda olumsuz beklentisi durumu da müteşebbislerin yatırım kararı almalarını etkilemektedir. Görüldüğü üzere yatırımları özendiren ve teşvik eden asıl sebep müteşebbislerdeki beklentilerdir.

Yatırım Yerinin Uygunluğu

Yatırım yerinin ulaşım durumu, hammaddeye erişim durumu, enerji kaynağına

erişim durumu, talepçilere rahat iletişim durumu yatırım kararını etkileyen ana sebeplerden bir tanesidir. Alt yapı durumu, emek kaynağına ulaşım vaziyeti yatırım yapmayı etkileyen sebeplerdendir. Görüldüğü üzere yatırım kararını etkileyen etmenlerden en önemlilerinden bir tanesi de yatırım yerinin uygunluğudur.

Yatırımı Besleyen Kaynaklar

Tasarlanan bir yatırımın vücut bulması için yatırım harcamalarını karşılayabilecek bir kaynağın olması gerekir. Yatırımı besleyen kaynaklar aslında çok çeşitlilik gösterebilir. Bu kaynağa bazen nakit karşılığı, bazen hizmet karşılığı, bazen mal karşılığı ulaşılabildiği gibi, bazen de hiçbir karşılık olmadan da ulaşabilmek mümkündür. Yatırım kaynakları tasarruf ve tasarruf dışı kaynaklar ana başlığında açıklanacaktır.

Yatırım Kaynağı Olarak Tasarruf

Prof. Dr. Sabri Ülgener' in tarif ettiği gibi Yatırım, normal kaynağını tüketime sarf edilmeyip biriktirilen meblağların (tasarrufların) “otofinansman” veya “istikraz” yoluyla teşebbüs emrine amade kılınmalarında bulunur. (Ülgener, 1991: 206) Yatırımların en önemli kaynağını karın tüketime harcanmayıp tasarrufa ayrılan kısmı oluşturmaktadır. Yatırımcı için en risksiz ve en önemli yatırım kaynağını da tasarruflarla elde ettiği kaynak oluşturmaktadır.

Şahsi tasarruflar, net karın harcamalar sonunda kalan kısmı ve devletin topladığı vergiler tasarrufların ana kaynağını oluşturmaktadır.

Yatırım Kaynağı Olarak Tasarruf Dışı Kaynaklar

Çekler, borçlanma senetleri, vergi indirimleri, bağışlar, banka kredilerin, miras yolu ile elde edilen kaynaklar, gayri meşru yollar ile elde edilmiş kaynaklar, ipotek yolu ile yaratılan kaynaklar v.b yatırım harcamalarını karşılayabilecek tasarruf dışı kaynaklara örnek verilebilir.

TEŞVİKLER

Liberal kapitalist iktisadi düşüncenin girdiği darboğazlar ve yaşanan ekonomik sıkıntılara çareler üretememesi sonucunda yerini müdahaleci kapitalist iktisadi düşünceye bırakmasıyla ekonomik hayatta devletin ekonomiye müdahalesi kaçınılmaz bir hal almıştır. Bu müdahalelerin baş savunucularından olan Keynesyen görüş, ekonominin tek başına otomatik olarak istihdamı sağlayamayacağını ve ekonomiye müdahalenin elzem olduğunu savunmaktadır. Devletler de ekonomik hayatı düzene sokmak yâda daha üst seviyelere taşıma amacıyla çeşitli müdahale politikaları geliştirmiştir. Bu müdahaleler bazen yasaklamalar, kanunlarla kısıtlamalar, bazen de doğrudan ve dolaylı olarak teşvikler şeklinde olmaktadır. Devletler teşvikleri de tıpkı vergiler gibi bir iktisat politikası ve sosyal politika aracı olarak ele almıştır. Eğer bir ülkede vergiler varsa teşvikler de olmalıdır. (Mazlum vd., 1990: 1) Bu bölümde istihdamı artırma, üretim, ihracat, ithalat ve bölgesel gelişmişlik farklarını azaltmak amacıyla politikalandırılan

teşvikler; tanımı, özellikleri ve amaçları yönünden ele alınmıştır.

Tanım Olarak Teşvik

Çalışmanın bu kısmında teşvik kavramının genel anlamda ve ekonomik terim olarak tanımı yapılacaktır.

Genel Olarak Teşvik

Sözlük anlamı olarak isteklendirme, özendirme şeklinde tarif edilen teşvik kavramı dilimizde birçok alanda kullanılan bir kelimedir. Bir olayın gerçekleşebilmesi amacıyla onu özendirme olarak da tarif edilebilir.

İktisadi Terim Olarak Teşvik Kavramı

Birçok farklı şekilde tanımlaması yapılan teşvik kavramı OECD' ye göre:" Bir yatırımın maliyetini veya potansiyel karını etkileyerek veya yatırım ile ilgili risklerini değiştirerek yatırımın büyüklüğünü, bölgesini ve sektörünü etkilemek için hazırlanan hükümet önlemleridir. (Çatal, 2010: 289) Devletlerin kalkınma planlarını göz önünde bulundurarak, yatırımların istenen yöne, istenen düzeyde ve istenen şekilde gerçekleşebilmesi için bazen doğrudan destekleyici, özendirici yada kısıtlamaları kaldırma şeklinde gerçekleştirdikleri nakdi ve gayri nakdi destekler olarak tanımlayabiliriz. Ekonomik hedefleri yakalama amacıyla yatırımcılar üzerinde etkide bulunabilme eylemi olarak da tarif edebiliriz. (İnce, 2008: 13) En genel anlamıyla ülkenin sağlıklı bir ekonomik gelişim düzeyini yakalayabilmesi amacıyla yatırımlara sağlanan desteklerin tümü olarak tanımlamak mümkündür. Toplumsal nitelikli kaynakların, devlet eliyle öngörülen yatırım hedefleri doğrultusunda, belirli bir kesimlerin lehine net transferlerini ifade eder. (Mazlum vd., 1990: 5)

Teşviklerin Genel Amacı

Teşviklerin amacı genel olarak ekonomide bir alanda yâda tüm alanlarda gelişme kaydetmektir. Fakat uygulamada ülkenin gelişmişlik düzeyine göre ve politikalarına göre şekil almaktadır. (Özdaş, 2009: 10) Teşvik amaçlarını aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür. (Duran, 2003: 23-24)

- Yatırım ve üretimi artırma
- İhracatı destekleme
- Rekabet gücü kazanma
- Yabancı Sermaye çekmek
- Ekonomik kalkınmayı hızlandırmak
- Bölgesel gelişmişlik farkını gidermek

- Girişimci riskini azaltmak

- AR-GE ve teknolojik gelişmeyi sağlamak
- Nitelikli insan gücü yetiştirmek
- Kalite ve verimlilik artışı sağlamak
- Yarım kalmış yatırımların tamamlanmasını sağlamak
- İstihdamı artırma
- Sanayileşme ve teknolojik gelişimi sağlama.

Teşvik Araçları

Yatırımın teşvik edilmesi amacıyla devletin uygulamaya geçirebileceği bir çok teşvik aracı ve teşvik enstrümanı mevcuttur. Şimdi bu enstrümanları ve bunların alt türlerini sıralayalım: (Yavan, 2010: 34-38)

Finansal Teşvikler

Yatırımcıya devlet tarafından doğrudan verilen karşılıksız nakdi teşviklerdir. Bu tür teşvikler aşağıdaki şekillerde gerçekleşmektedir.

- Yatırım bağıışı
- Sübvansiyonlu kredi ve kredi garantileri
- Ayrıcalıklı Kamu Sigortası.

Mali Teşvikler

Devletin vermediği kanuni hakkı olandan vazgeçtiği vergilere mali teşvik denir. Bu teşvikleri şöyle sıralayabiliriz.

- Kâra dayalı mali teşvikler
- Sermaye ve yatırıma dayalı mali teşvikler
- Emeğe dayalı mali teşvikler
- Satışa dayalı mali teşvikler
- İthalata dayalı mali teşvikler
- İhracata dayalı mali teşvikler
- Diğer özel harcamalara dayalı mali teşvikler
- Katma değere dayalı mali teşvikler
- Ülke dışı mali teşvikler.

Diğer Teşvikler

Bu tür teşvikler de dört grupta sınıflandırılmaktadır.

- Düzenleyici teşvikler

-Sübvansiyonlu hizmetler

-Piyasa ayrıcalıkları

-Döviz kuru ayrıcalığı.

Veriliş Amacına Göre Teşvikler

Teşvikler genellikle belirli bir hedef doğrultusunda devlet tarafından politikalandırılır. Ekonomik olarak müdahale gerekliliği duyulan, bir sektöre, bir bölgeye dönük olarak aksaklığın giderilmesi için uygulanabildiği gibi ileriye dönük ihtiyaç doğabilecek sektörlerin gelişimi yâda bir üretim kolunda devlet kazancını artırma amacıyla uygulanırlar. Veriliş amacına göre teşvikleri üç ana başlık altında inceleyelim.

Genel Teşvikler

Bölge ve sektör ayrımı gözetilmeksizin tüm ekonomik alanlara dönük olarak uygulanan teşviklerdir. Ekonominin genelinde meydana gelen bir soruna çözüm üretebilme yâda sorunun ortadan kaldırılması için özendirici mahiyette olabilir. (Ünsaldı, 2006: 124) Tüm çalışanların sigorta primlerinin bir kısmının yada tamamının devlet tarafından karşılanması durumu örnek olarak verilebilir. Bu tür teşvikler genel olarak ekonomik darboğaz durumlarında ekonomiyi canlandırmak amacıyla verilir.

Bölgesel Teşvikler

Bölgesel teşvikler, toplumsal olaylar, coğrafik konum yâda sosyal yapısı nedeniyle ekonomik anlamda ülkenin geri kalan bölgelerine nispeten geri kalmış bir bölgesine yada bölgelerine dönük olarak verilen nakdi yada nakdi olmayan teşviklerdir. (Ünsaldı, 2006: 124) Bu teşviklerde amaç bölgeler arası gelişmişlik farkını ortadan kaldırmaktır. Ülkemizde 2012 yılında uygulamaya konulan teşvik programı buna örnek olarak verilebilir. Bu teşvik programında 6. Bölgeye verilen teşviklerin diğer bölgeler verilen teşviklere nazaran daha avantajlı olmasının sebebi bu bölgeye daha fazla yatırım çekerek gelişmişlik farkını azaltmaktır.

Sektörel Teşvikler

Çeşitli sebepler göz önünde bulundurularak gelişim sağlanmasında fayda görülen sektörlerle dönük olarak verilen teşviklerdir. Her sektörün gelişmesi aynı önem kategorisinde değildir. Bazı sektörler zorunluluktan, ihtiyaçtan yada stratejik olduğundan önceliklidir. (Ünsaldı, 2006: 124) Devlet bu sektörlerin gelişimi için teşvikler verir. Teknolojik yatırımlara dönük teşvikler bu kategoriye örnek olarak verilebilir.

Yatırım Teşviklerine Dönük Eleştiriler

Günümüzde yaygın olarak uygulanan yatırım teşvik politikaları, vergi indirimi, vergi muafiyeti ve yatırım indirimini içeren mali teşvikler, kredi olanakları sağlayan finansal teşvikler, az gelişmiş bölgelere yönelik özel yatırım teşvikleri ve ayrıcalıklı

sektörlere yönelik teşvikler şeklindedir. Bunun yanında teknolojik altyapıya ve stratejik önceliklere verilen destek de yatırım teşvikleri açısından son yıllarda önem kazanmaya başlamıştır (Akdeve & Karagöl, 2013: 348).

Kamu sektörü tarafından ağırlıklı olarak üretimin artması ve sermaye birikimi sağlanması amacıyla yatırımcılara sağlanan kolaylık ve teşvikler kamu sektörü açısından meydana getirdiği sonuçlar nedeniyle kamu harcaması olarak nitelendirilmektedir. Zira yatırım teşvikleri kapsamında sağlanan vergi indirimleri veya vergi muafiyet ve istisnaları şeklinde uygulanan vergi teşvikleri ile kamu gelir seviyesinde düşme yaşanmakta olup söz konusu düşme miktarı kadar kamu harcaması artışı meydana gelmektedir (Altay, 2018: 124). Bu noktada yatırım teşviklerinin etkinliği ve fayda maliyet analizi kaynak tahsisinde etkinliğin sağlanması açısından önem taşımaktadır. Yatırım teşviklerinden beklenen faydanın sağlanması açısından denetim ve etkinliği ölçen mekanizmalarının kurulması gerekmektedir.

Yatırım teşvikleri ile liberal ekonomik düzene müdahale neticesinde piyasa ekonomisindeki doğal işleyiş yerini müdahaleci işleyişe bırakarak rekabet kurumunu işlevsizleştirmektedir. Bu durum eşit şartlarda rekabet ortamına zarar vermekte olup, bazı kesimlere avantaj sağlamakta bazılarında ise dezavantaja neden olmaktadır.

Teşvik politikası ekonomideki kaynak dağılımını bozduğu, toplumun bir kesimi aleyhinde avantaja neden olduğu en çok tartışma konusu olan konuların başında gelmektedir. Bu durumun ekonomik adaletsizliğe neden olduğu belirtilmektedir. (Mazlum vd., 1990: 5)

Teşvik politikalarının teşviklerden faydalanan kesimlerin haksız bir servet edinmelerine neden olmakta, daha az enerji ve emeğe rağmen daha fazla ekonomik kar elde etmeye neden olmakta, bu durum haksız zenginliğe yol açmaktadır.

Genel olarak teşvik programlarına getirilen eleştiri ekonominin doğal akışını bozduğu, rekabet ortamına zarar verdiği, haksız zenginleşmeye neden olduğu yönündedir. Ancak vergilendirmenin olduğu bir ekonomik düzen de teşviklerinde olması kaçınılmaz ve gerekli bir realitedir.

SONUÇ

Dünyada hemen hemen bütün ülkeler yatırım kapasitelerini artırmak amacıyla devlet desteklerine başvurmuşlardır. Ülkeler teşvik sistemlerini oluştururken genellikle yerli ve yabancı yatırımcı ayrımı gözetmeden düzenlemeler yapmaktadırlar. Hatta bazı ülkeler özellikle yabancı sermayeli yatırımları teşvik etmek suretiyle ülkeye sermaye girişi sağlamaya dönük düzenlemeler yapmışlardır.

Teşvik sistemi oluştururken genel olarak; bölgesel gelişmişlik farkının azaltılması, yüksek teknolojik ve AR-GE kapasitesini artırarak küresel rekabet ortamında ülkedeki firmaların rekabet gücünü artırmak, yabancı sermaye çekmek, ihracat oranlarını artırmak ve mevcut üretim araçlarının yenilenmesini sağlama amaçları

göz önünde bulundurularak teşvik sistemi oluşturulmaktadır. Yatırım teşvikleri ülkemiz gibi gelişmekte olan ülkelerde ağırlıklı olarak bölgesel teşvikler, büyük ölçekli yatırımlara yönelik teşvikler, stratejik yatırımların teşvikleri ve genel amaçlı teşvikler olarak uygulama alanı bulmaktadır.

Bu çalışmada bölgesel kalkınma amaçlı kamu politikalarının temel aracı olarak kullanılmakta olan yatırım teşviklerine kavramsal ve kapsam açısından bir değerlendirme yapılması amaçlanmıştır. Bu amaçla öncelikle yatırım kavramı ve kapsamı ele alınmış daha sonra teşvik kavramı alt unsurlarıyla birlikte ele alınmıştır. Yatırım teşviklerinin kavram ve kapsam boyutuyla ele alınması yapılarak konu ile ilgili araştırmacılara kaynak sağlanması hedeflenmiştir.

KAYNAKLAR

- Akdeve, E., & Karagöl, E. (2015). Geçmişten Günümüze Türkiye'de Teşvikler Ve Ülke Uygulamaları. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 37, 329-349.
- Altay, A., (2018). *Kamu Maliyesi*. 4.Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Arslan, Ü. Siyasi İstikrarsızlık ve Ekonomik Performans: Türkiye Örneği. *Ege Akademik Bakış*, 11.(1), 73-80.
- Çatal, F. (2010). Devlet Teşvikleri ve Erzurum' da Tarihsel Bir Uygulama Örneği. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 24(4) , 289-296.
- Dinler, Z. (1998). *İktisada Giriş*, Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları.
- Duran, M. S. (2003). *Teşvik Politikaları ve Doğrudan Sermaye Yatırımları*. Hazine Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü. Ankara.
- İnce, M. G. (2008). Yatırım Teşviklerinin Yatırım Kararlarına Olan Etkisi ve Türkiye Uygulaması. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Mazlum, M., Yücel, İ., & Tekeoğlu, M. Y. (1990). *Özel Kesim Yatırım İmkânları ve Yatırım Kararlarında Teşviklerin Etkinliği*. Ankara: TOBB Yayınları.
- Özdaş, Y. (2009). Türkiye' de Uygulanan Yatırım Teşvikleri ve Diyarbakır Bölgesinde Bir Araştırma, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ülgener, S. F. (1991). *Milli Gelir, İstihdam ve İktisadi Büyüme*. İstanbul: Der Yayınları.
- Ünsaldı, M. (2006). *Devlet Teşvikleri ve Bölgesel Gelişmişlik Farklılıkları Üzerine Etkileri*. Elazığ: Fırat Üniversitesi Doğu Anadolu Bölge Araştırma ve Uygulama Merkezi (DAP Araştırmaları).
- Yavan, N. (2010). *Teşviklerin Sektörel ve Bölgesel Analizi: Türkiye Örneği*. Ankara: Maliye Hesapları Uzmanları Vakfı Yayınları.